

ІСТОРІЯ

УДК 94(569.4) «1922/1936»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/69-2-1>

Оксана ГОРБАЧИК,

orcid.org/0000-0001-6671-2025

кандидатка історичних наук,

доцентка кафедри всесвітньої історії та спеціальних історичних дисциплін

Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

(Дрогобич, Львівська область, Україна) *oksa7803@gmail.com*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ ПАЛЕСТИНИ ПІД БРИТАНСЬКИМ МАНДАТОМ У 1922–1936 РОКАХ

Мета дослідження полягає у з'ясуванні специфіки та тенденцій економічного розвитку Палестини в контексті британського колоніального правління у 1922–1936 роках. Методологія дослідження передбачає аналіз історичних джерел із використанням порівняльно-історичного методу, а також вивчення впливу політичних рішень та конфліктів на ситуацію в економічному житті регіону. Наукова новизна полягає у комплексному з'ясуванні та системному аналізі демографічних, соціальних і політичних аспектів економічного розвитку. Вивчення різних політичних, соціальних та економічних заходів, запроваджених британською владою в Палестині, може допомогти зрозуміти, які чинники й стратегії використовувалися для розвитку економіки регіону.

Економічний розвиток Палестини під британським мандатом у 1922–1936 роках відзначався сукупністю факторів, включаючи зростання населення, урбанізацію та економічну диверсифікацію. Він був складним і супроводжувався численними конфліктами та соціальними напруженнями. Попри обмеження та виклики, регіон зазнав певного розвитку в сільському господарстві та інфраструктурі, але цей період також виступив як підґрунтя для подальших політичних та економічних змін у Палестині. Сіоністський план перетворення Палестини на єврейську державу призвів до агресивної політики захоплення ринку праці та якомога більшої частини землі. Страйки та арабське національне відродження виражали незадоволення багатьох арабських жителів щодо політики британського мандату та єврейської імміграції. Палестинські повстання середини 30-х років призвели до значного економічного спаду, оскільки насильство та політична нестабільність вплинули на торгівлю, інвестиції й сільськогосподарське виробництво. Цей період заклав основу для багатьох політичних та економічних проблем, які продовжують формувати сучасний ізраїльсько-палестинський конфлікт.

Ключові слова: Палестина, Ліга Націй, британський мандат, єврейська імміграція, арабське національне відродження.

Oksana HORBACHUK,

orcid.org/0000-0001-6671-2025

PhD (History),

Associate Professor at the Department of the World History

and Special Historical Disciplines

Ivan Franko Drohobych State Pedagogical University

(Drohobych, Lviv region, Ukraine) *oksa7803@gmail.com*

PECULIARITIES OF ECONOMIC DEVELOPMENT OF PALESTINE UNDER THE BRITISH MANDATE IN 1922–1936

The purpose of the study is to identify the specifics and trends of Palestine's economic development in the context of British colonial rule in 1922–1936. The research methodology involves the analysis of historical sources using the comparative historical method, as well as the study of the impact of political decisions and conflicts on the situation in the economic life of the region. The scientific novelty lies in the comprehensive study and systematic analysis of demographic, social and political aspects of economic development. The study of various political, social and economic measures introduced by the British authorities in Palestine can help to understand what factors and strategies were used to develop the region's economy.

The economic development of Palestine under the British Mandate in 1922–1936 was marked by a combination of factors, including population growth, urbanisation and economic diversification. It was complex and accompanied by

numerous conflicts and social tensions. Despite the constraints and challenges, the region experienced some development in agriculture and infrastructure, but the period also served as a foundation for further political and economic changes in Palestine. The Zionist plan to turn Palestine into a Jewish state led to an aggressive policy of seizing the labour market and as much land as possible. Strikes and the Arab national revival expressed the dissatisfaction of many Arab residents with the policies of the British Mandate and Jewish immigration. The Palestinian uprisings of the mid-1930s led to a significant economic downturn as violence and political instability affected trade, investment, and agricultural production. This period laid the groundwork for many of the political and economic issues that continue to shape the modern Israeli-Palestinian conflict.

Key words: *Palestine, League of Nations, British Mandate, Jewish immigration, Arab national revival.*

Постановка проблеми. Період британського мандату в Палестині від 1922 до 1948 року мав значний вплив на економічний, соціокультурний і політичний розвиток регіону. Впродовж цього часу відбулися вагомі демографічні та політичні зміни. Дослідження економічних аспектів цього періоду допомагають зрозуміти, як британська влада та єврейська імміграція вплинули на господарську ситуацію в Палестині. Розуміння економічного контексту цього етапу є важливим для вивчення загальної історії Палестини та її відносин із британською мандатною владою, що вплинуло на події, які відбулися у наступні часи, включаючи арабо-ізраїльський конфлікт. Період 1922–1936 років також був часом наростання політичних та соціальних конфліктів в регіоні, що мав вплив на економічний розвиток. Аналіз цих конфліктів і впливу політичних рішень на економіку Палестини є важливим аспектом теми. Розвиток подій у Палестині під британським мандатом має важливі наслідки і для сучасності. Вивчення цієї теми допомагає краще зрозуміти причини сучасних конфліктів і проблем у Близькосхідному регіоні.

Аналіз досліджень свідчить про те, що на сьогодні в українській історіографії відсутні спеціальні праці, присвячені історії економічного розвитку Палестини у міжвоєнний період. Серед інших вітчизняних істориків, хто фахово долучався до вивчення цієї проблематики, слід відзначити Г. Батенко. Вона є автором багатьох робіт з історії Палестини й арабо-єврейських стосунків. У своєму фундаментальному дослідженні «Виникнення арабо-єврейського конфлікту в Палестині (1897–1930)» (Батенко, 2006) авторка подає детальний аналіз причин арабо-єврейського протистояння, взаємин мандатної адміністрації та уряду Великобританії з Лігою Націй тощо. Крім того, ґрунтовно простежено процес поступової трансформації англо-арабських, арабо-єврейських відносин у Палестині у першій чверті ХХ століття.

Зарубіжна історіографія загалом відображає еволюцію поглядів на цю тему – від колоніальної перспективи до національних наративів ізраїльтян та палестинців і до більш збалансованого сучасного бачення.

Мета статті – полягає у з'ясуванні специфіки та тенденцій економічного розвитку Палестини в контексті британського колоніального правління у 1922–1936 роках.

Виклад основного матеріалу. Після завершення Першої світової війни і розпаду Османської імперії, згідно з рішеннями Ліги Націй від 24 липня 1922 року, Палестина потрапила під британський мандат на управління. У другій статті мандату було зазначено про те, що країна-мандатарій «несе відповідальність за створення в країні таких політичних, адміністративних та економічних умов, які забезпечать створення єврейського національного дому, ... і розвиток самоврядних інститутів, а також захист громадянських і релігійних прав усіх жителів Палестини, незалежно від раси та релігії» (Mandate..., 1922). Невдовзі британці встановили повний контроль над регіоном і почали формувати політичну та економічну адміністрацію.

Економічний розвиток Палестини під британським мандатом у досліджуваній період був складним і суперечливим процесом, який відзначався різкими змінами та конфліктами. Важливо враховувати, що вже на цьому етапі Палестина була різномірною територією, оспівуваною багатоманітними національними й релігійними групами, і розбіжність між арабами та євреями була однією з основних проблем, які впливали на економічне піднесення регіону.

У Палестині англійці переймалися насамперед власними економічними інтересами, які у міжвоєнний період дедалі більше були пов'язані з імперськими провінціями як ринками збуту для британської промислової продукції. У 1923 році мандатний уряд також підписав двосторонню торговельну угоду з французькою підмандатною Сирією, яка наводнювала країну дешевою сільськогосподарською продукцією та товарами легкої промисловості впродовж усього міжвоєнного періоду. З огляду на свою залежність від британської підтримки, сіоністські кампанії – «купуй місцеве» дуже обережно виступали проти британського імпорту, на відміну від націоналістів у таких країнах, як Індія та Єгипет, які бойкоту-

вали британські товари в рамках антиколоніальної боротьби за незалежність (Shoham, 2013).

Перший задокументований заклик до захисту власного виробництва в Палестині з'явився ще у 1920 році, коли Б. Махліс, секретар керівного комітету єврейської колонії-поселення Петах-Тіква (неподалік від Тель-Авіву), запропонував кроки, які могли би зменшити залежність території від імпортової продукції шляхом захисту місцевого виробництва та підвищення продуктивності єврейського ішува (єврейської громади). Впродовж наступних кількох років цей заклик повторювали місцеві підприємці, політики та освітяни, але організованого руху так і не сформувалося (Shoham, 2013).

Починаючи з 1923 року, новостворений «Департамент торгівлі та промисловості» сіоністської виконавчої влади, розташований в Єрусалимі, намагався організувати та координувати єврейські кампанії споживання під енергійним керівництвом єврейського підприємця Наума Тішбі (1885–1952), який прагнув побудувати індустріалізовану самостійну єврейську економіку. Він був стурбований тим, що «півмільйона фунтів стерлінгів платять [щорічно] арабам за овочі, молоко, масло, сир, яйця, птицю, м'ясо і зерно». Дії Тішбі відображали чіткий сепаратистський підхід як до промисловості, так і до сільського господарства в Ішуві (Shoham, 2013).

У свою чергу мандатний уряд надав жителям країни офіційну «державну» ідентичність і громадянство, а також створив уніфіковану цивільну адміністрацію з такими атрибутами: чітко визначена юридична структура, що забезпечувалася державною поліцією та судами; централізовано розроблена та керована фіскальна система; інтегрований монетарний режим, яким керувала Палестинська валютна рада в Лондоні; а з 1927 року – державна валюта (палестинський фунт). Ці інституційні правила та засоби однаково поширювалися на всіх жителів країни, незалежно від етнопонаціональної приналежності. Таким чином, вони становили спільну основу для ведення цивільних справ, внутрішньої економічної діяльності та зовнішньої торгівлі. Враховуючи спроби налагодження сучасної транспортної та комунікаційної інфраструктури, побудованої та керованої урядом, є підстави стверджувати, що, окрім сприяння адміністративній цілісності Палестини, мандатний уряд у той час забезпечив надійну інституційну та операційну основу для формування єдиної економіки (Metzer, 1998).

Перші повоєнні десятиліття знаменувалися масовою імміграцією євреїв до Палестини в рамках сіоністського руху за створення єврейської

держави. Перша і друга хвилі (хвилі імміграції) принесли десятки тисяч єврейських переселенців у 1920-х роках. Більшість іммігрантів прибували зі Східної Європи, зокрема з Польщі та Росії. Так, наприклад, єврейське населення зросло з 50 тис. у 1900 році до 170 тис. у 1931 році (LeVine, 1995). Під час першого перепису населення 1922 року в Палестині проживало 752 тис. осіб. Єврейська громада, яка вже зростала внаслідок імміграції, тоді налічувала 84 тис. (Political..., 1947). У цілому ж кількість населення Палестини значно зросла в цей період як за рахунок природного приросту, так і за рахунок єврейської імміграції.

Загальна чисельність населення Палестини наприкінці 1936 року становила приблизно 1 млн 300 тис., з них євреїв, близько 384 тис. осіб. Чисельність арабів також швидко зросла, в основному з причин припинення військової повинності, накладеної на країну Османською імперією, кампанії проти малярії та покращення медичних послуг загалом (Political..., 1947).

Кількість землі, що належала євреям (зі загальної площі 26 млн дунамів (1 дунам = 1 тис. м²)), зросла на 500% за той самий період, з 225 тис. до 1,2 млн дунамів, тоді як кількість єврейського капіталу, ввезеного в країну, лише в 20-х роках ХХ століття зросла на 45 млн фунтів стерлінгів, що становило непропорційно велику частку 50% у державних прибутках у 1930 році (LeVine, 1995).

У результаті припливу єврейських іммігрантів, набуття ними земельної власності та ввезення фінансових ресурсів у країну до початку 1930-х років Палестина зазнала величезної трансформації. Зростанню кількості населення та поживленню економічної діяльності сприяло створення єврейською громадою різноманітних сільськогосподарських поселень і міських центрів. Кількість єврейських сільськогосподарських поселень зросла з 96 у 1927 до 172 у 1936 році, а загальна кількість їхнього населення з 28 тис. до 87 тис. Фінансові ресурси, інвестовані у єврейську промисловість, зросли з 2 млн 95 тис. палестинських фунтів у 1930 до 11 млн 64 тис. у 1937 році (Political..., 1947).

За часів османського режиму економічне становище місцевого населення й насамперед феллахів (селян) було завжди нестабільним, а перебіг подій пов'язаних з Першою світовою війною в Палестині лише додав економічних проблем усім верствам населення. У 1920-х роках, впродовж першого десятиліття британського мандату, сільськогосподарський сектор Палестини не розвивався не достатньо, за винятком плантаційних і товарних культур таких як цитрусові та банани (Kenneth, 1987).

Незважаючи на збільшення масштабів і різноманітності промисловості, значення цитрусових в експортній торгівлі Палестини продовжувало зростати. Обсяг експорту цитрусових неухильно нарощувався з 2 млн 600 тис. ящиків у 1929–30 роках до 7 млн 300 тис. у 1934–35 роках. У 1935 календарному році апельсини, грейпфрути та лимони становили 84% загального експорту Палестини (Political..., 1947).

Однією з найбільш нагальних потреб на початку, як з економічних, так і з адміністративних причин, було вдосконалення системи шляхосполучення. У 1917 році в Палестині було лише 233 кілометри всепогодних доріг і 192 кілометри сезонних доріг. До 1930 року ці цифри зросли відповідно до 912 і 1203 кілометрів. Було розширено, уніфіковано та оновлено систему залізниць (Political..., 1947).

Помітні зрушення відбувалися й у промисловому секторі. У 1930–35 роках було завершено деякі з основних капітальних розробок у Палестині, зокрема у 1933 році була відкрита для руху гавань Хайфи як глибоководного порту. Після відкриття нафтопроводу «Іракської нафтової компанії» прокладеного з Кіркуку й до Хайфи в 1935 році та завершення будівництва нафтового доку в 1936 році він набув особливого значення (Political..., 1947). Під час Арабського повстання в Палестині (1936–1939) нафтопровід став мішенню як для арабських груп опору, так і для єврейської воєнізованої організації «Іргун». Офіційна експлуатація нафтопроводу завершилася з початком арабо-ізраїльської війни 1948 року, коли іракський уряд відмовився перекачувати нафту нафтопроводом. З роками трубопровід піддавався корозії і врешті-решт був демонтований (Al-Bannaï, 2020). Визначною подією 1933 року стало відкриття в Хайфі наливної установки нафтової компанії голландського та британського походження «Royal Dutch Shell» (Mandate..., 1931).

Зі самого початку мандатний уряд отримував заявки на отримання прав на розробку мінеральних ресурсів Мертвого моря та прилеглих до нього районів. Після тривалого процесу в 1930 році уряд нарешті надав концесію російському єврейському гірському інженеру Моше Новомейському та його компанії «Palestine Potash Limited» («PPL»). «PPL» розпочала свою діяльність у 1932 році та існувала до створення Держави Ізраїль у 1948 році, після чого компанія була націоналізована. Наступник «PPL», «Israeli Dead Sea Works», продовжує свою діяльність до сьогодні. (Bieling, 2021). Також подібна концесія була надана корпорації «Палестинська електрика», гідроелектростанція якої в долині Йордану почала працювати в 1932 році (Political..., 1947).

Однак, світова економічна криза 1929–1932 років суттєво погіршила як економічну, так і політичну ситуацію в Палестині. Найбільше постраждало сільське господарство, яке до того ж потерпало у ці роки через несприятливі кліматичні умови і нашествия сарани (Mandate..., 1931). Як наслідок, чимало селян були розчаровані своїми фінансовими труднощами; вони більше не докладали зусиль, щоби звільнитися від боргів перед урядом та лихварям. У середині 1930-х років громадянські заворушення в Палестині через повоювання втрати своїх земель і переваг у різних сферах життя суттєво підривали арабську сільську економіку (Kenneth, 1987).

Разом з тим незважаючи на кризові явища Палестина у цей період була перетворена в один із найрозвиненіших регіонів Близького Сходу. Певною мірою палестинське арабське населення виграло від економічного зростання, натхненного євреями. Рівень життя пересічного палестинського араба був набагато вищим, ніж у сусідніх країнах. Сільське господарство та промисловість палестинських арабів, перейнявши чимало аспектів сіоністського інтенсивного сільського господарства та промисловості, значно зросли у порівнянні з періодом до Першої світової війни. Однак, арабське населення продовжувало страждати від серйозних структурних проблем, яке в очах сіоністів та британських адміністраторів гальмувало його розвиток і прогрес (LeVine, 1995).

Висновки. Економічний розвиток Палестини під британським мандатом у 1922–1936 роках відзначався сукупністю факторів, включаючи зростання населення, урбанізацію та економічну диверсифікацію. Він був складним і супроводжувався численними конфліктами та соціальними напругами. Попри обмеження та виклики, регіон зазнав певного розвитку в сільському господарстві та інфраструктурі, але цей період також виступив як підґрунтя для подальших політичних та економічних змін у Палестині. Сіоністський план перетворення Палестини на єврейську державу призвів до агресивної політики захоплення ринку праці та якомога більшої частини землі. Страйки та арабське національне відродження виражали незадоволення багатьох арабських жителів щодо політики британського мандату та єврейської імміграції. Палестинські повстання середини 30-х років призвели до значного економічного спаду, оскільки насильство та політична нестабільність вплинули на торгівлю, інвестиції й сільськогосподарське виробництво. Цей період заклав основу для багатьох політичних та економічних проблем, які продовжують формувати сучасний ізраїльсько-палестинський конфлікт.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батенко Г. В. Виникнення арабо-єврейського конфлікту в Палестині (1897–1930). Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – Всесвітня історія. Інститут сходознавства ім. А. Кримського НАН України. Київ, 2006. 209 с.
2. Al-Bannai, Mahdi. How a Haditha-Haifa Pipeline Would Benefit Iraq. Nov 24, 2020. URL: <https://www.washington-institute.org/policy-analysis/how-haditha-haifa-pipeline-would-benefit-iraq> (accessed: 12 October 2023).
3. Bieling, Mona. Palestine Potash Limited: Industrial Development in Mandatory Palestine and the Infrastructure of Zionism. 2021. URL: <https://trafo.hypotheses.org/30714> (accessed: 03 November 2023).
4. Kenneth W. Stein. «Palestine's Rural Economy, 1917–1939». *Studies in Zionism*. 1987. Vol. 8, no. 1; pp. 25–49. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13531048708575909> (accessed: 12 October 2023).
5. LeVine, Mark. The Discourses of Development In Mandate Palestine. *Arab Studies Quarterly*. Volume 17, Issue 1/2. Winter/Spring 1995. URL: <https://www.jstor.org/stable/41858114> (accessed: 02 October 2023).
6. Mandate for Palestine – League of Nations 20th session – Minutes of the Permanent Mandates Commission. 1931. URL: <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-199028/> (accessed: 02 October 2023).
7. Mandate for Palestine Text of Mandate [for Palestine] : note / by the Secretary-General. 1922. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/829707> (accessed: 03 November 2023).
8. Metzger, Jacob. *The Divided Economy of Mandatory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. Pp. xxii, 275. URL: https://www.researchgate.net/publication/4854952_The_Divided_Economy_of_Mandatory_Palestine_By_Jacob_Metzer_Cambridge_Cambridge_University_Press_1998_Pp_xxii_275_- (accessed: 02 October 2023).
9. Political History of Palestine under British Administration. Memorandum by His Britannic Majesty's Government presented in 1947 to the United Nations Special Committee on Palestine, pub. at Jerusalem, 1947. URL: <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-185776/> (accessed: 11 October 2023).
10. Shoham, H. «Buy local» or «buy Jewish»? Separatist consumption in interwar Palestine. *International Journal of Middle East Studies*. 2013. 45(3), 469–489. URL: <https://www.jstor.org/stable/2119318> (accessed: 11 October 2023).

REFERENCES

1. Batenko H. V. (2006). Vynykennia arabo-yevreiskoho konfliktu v Palestyni (1897–1930). [The emergence of the Arab-Jewish conflict in Palestine (1897–1930)]. Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata istorychnykh nauk za spetsialnistiu 07.00.02 – Vsesvitnia istoriia. Instytut skhodoznnavstva im. A. Krymskoho NAN Ukrainy. Kyiv. 209 p. [in Ukrainian].
2. Al-Bannai, Mahdi. (2020). How a Haditha-Haifa Pipeline Would Benefit Iraq. URL: <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/how-haditha-haifa-pipeline-would-benefit-iraq> (accessed: 12 October 2023).
3. Bieling, Mona. (2021). Palestine Potash Limited: Industrial Development in Mandatory Palestine and the Infrastructure of Zionism. URL: <https://trafo.hypotheses.org/30714> (accessed: 03 November 2023).
4. Kenneth W. Stein. (1987). «Palestine's Rural Economy, 1917–1939». *Studies in Zionism*. Vol. 8, no. 1; pp. 25–49. URL: <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/13531048708575909> (accessed: 12 October 2023).
5. LeVine, Mark. (1995). The Discourses of Development In Mandate Palestine. *Arab Studies Quarterly*. Volume 17, Issue 1/2. Winter/Spring 1995. URL: <https://www.jstor.org/stable/41858114> (accessed: 02 October 2023).
6. Mandate for Palestine – League of Nations 20th session – Minutes of the Permanent Mandates Commission. (1931). URL: <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-199028/> (accessed: 02 October 2023).
7. Mandate for Palestine (1922). Text of Mandate [for Palestine] : note / by the Secretary-General. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/829707> (accessed: 03 November 2023).
8. Metzger, Jacob. (1998). *The Divided Economy of Mandatory*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. Pp. xxii, 275. URL: https://www.researchgate.net/publication/4854952_The_Divided_Economy_of_Mandatory_Palestine_By_Jacob_Metzer_Cambridge_Cambridge_University_Press_1998_Pp_xxii_275_- (accessed: 02 October 2023).
9. Political History of Palestine under British Administration. Memorandum by His Britannic Majesty's Government presented in 1947 to the United Nations Special Committee on Palestine, pub. at Jerusalem, 1947. URL: <https://www.un.org/unispal/document/auto-insert-185776/> (accessed: 11 October 2023).
10. Shoham, H. (2013). «Buy local» or «buy Jewish»? Separatist consumption in interwar Palestine. *International Journal of Middle East Studies*, 45(3), 469–489. URL: <https://www.jstor.org/stable/2119318> (accessed: 11 October 2023).